सामुदायिक वन व्यवस्थापनमा महिला सहभागिता : एक समाजशास्त्रीय अध्ययन

लम्कि चुहा नगरपालिका वडा नं. १

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, समाजशास्त्र संकाय अन्तर्गत समाजशास्त्र विषयको
स्नातकोत्तर तहको उपाधि प्राप्तिको आंशिक आवश्यकता
परिपूर्तिको लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

प्रस्तुतकर्ता
सीता ठकुल्ला
क्याम्पस रोल नं.: ५०७
परीक्षा क्रमाङ्क : २८२९१४
त्रि.वि. दर्ता नं.: ९-२-६८३-२५-२००७

समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यलाय
कीर्तिपुर, काठमाडौं
२०७४

सामुदायिक वन व्यवस्थापनमा महिला सहभागिता :एक समाजशास्त्रीय अध्ययन (लम्कि चुहा gu/kflnsf j8f g++= !_ - ;Ltf

सामुदायिक वन व्यवस्थापनमा महिला सहभागिता: एक समाजशास्त्रीय अध्ययन

लम्किचुहा नगरपालिका वडा नं. १

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, समाजशास्त्र संकाय अन्तर्गत समाजशास्त्र विषयको
स्नातकोत्तर तहको उपाधि प्राप्तिको आंशिक आवश्यकता
परिपूर्तिको लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

प्रस्तुतकर्ता
सीता ठकुल्ला
क्याम्पस रोल नं.: ५०७
परीक्षा क्रमाङ्क : २८२९१४
त्रि.वि. दर्ता नं.: ९-२-६८३-२५-२००७

समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यलाय
कीर्तिपुर, काठमाडौं
२०७४

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

समाजशास्त्र संकाय

समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग

कीर्तिपुर, काठमाडौं

सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय समाजशास्त्र सङ्काय समाजशास्त्र विभागअन्तर्गतसमाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तह पुरा गर्ने प्रयोजनका लागि मेरो निर्देशन र सुपरिवेक्षणमा सीता ठकुल्लाले **सामुदायिक वन व्यवस्थापनमा महिला सहभागिता :एक समाजशास्त्रीय अध्ययन** (**लम्कि चुहा नगरपालिका वडा नं. १**) विषयक शोधपत्र तयार गर्नु भएको हो । म उहाँको कार्यप्रति सन्तुष्ट छु र मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

....

डा. सुरेन्द्र मिश्र

शोध निर्देशक

समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग

कीर्तिपुर, काठमाडौं

मिति : ....

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

समाजशास्त्र सङ्काय

समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग

कीर्तिपुर, काठमाडौं

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालयसमाजशास्त्र सङ्काय समाजशास्त्र विभागअन्तर्गतसमाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तह पुरा गर्ने प्रयोजनका लागि सीता ठकुल्लाले तयार गर्नु भएको **सामुदायिक वन व्यवस्थापनमा महिला सहभागिता :एक समाजशास्त्रीय अध्ययन** (**लम्कि चुहा नगरपालिका वडा नं. १**) शीर्षकको शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कन गरी स्वीकृत गर्दछौं ।

प्रा.डा. तुल्सीराम पाण्डे ....

(विभागीय प्रमुख)

डा. मीना उप्रेती ....

(वाह्य परिक्षक)

डा. सुरेन्द्र मिश्र ....

(शोध निर्देशक)

मिति : ....

कृतज्ञताज्ञापन

प्रस्तुत अध्ययन त्रिभुवन विश्वविद्यालय समाजशास्त्र संकाय अन्तर्गत समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको आंशिक आवश्यकता परिपूर्ति गर्ने उद्देश्यले "**सामुदायिक वन व्यवस्थापनमा महिला सहभागिता :एक समाजशास्त्रीय अध्ययन** (**लम्कि चुहा नगरपालिका वडा नं. १**)" विषयको शोधपत्र आदरणीय गुरु डा. सुरेन्द्र मिश्रको कुशल निर्देशनमा तयार पारेको छु । यो शोधपत्र तयार गर्ने सन्दर्भमा आई परेका विभिन्न समस्या र अड्चनहरुसँग जुध्ने प्रेरणा दिँदै सही पथप्रदर्शन गराएर अघि बढ्न उत्प्रेरित गरी आफ्ना कतिपय व्यावहारिक कार्यहरुलाई पन्छाएर कुशल र समुचित दिग्दर्शन गराउनु भएकोमा उहाँप्रति म हार्दिक कृतज्ञता एवं श्रद्धा व्यक्त गर्दछु ।

शोधपत्र तयार गर्ने कार्यमा आफ्ना विविध कार्य व्यवस्ततालाई पर्वाह नगरी आफ्नो अमूल्य समय निकाली निर्देशन, सुझाव तथा सल्लाह दिई उत्प्रेरित गर्नुहुने विभागीय प्रमुख डा. तुलसीराम पाण्डे, एवम् सम्पूर्ण गुरुवर्ग तथा प्रस्तुत विषयमा शोधकार्य गर्ने अवसर जुटाउने समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग प्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

प्रस्तुत शोधपत्र तयार पार्दा आवश्यक सामग्री उपलब्ध गराउने विभिन्न संघसंस्था जिल्ला विकास समिति साथै शोधकार्यको सुरुदेखि अन्तसम्म आफ्नो अमूल्य सुझाव र सल्लाह प्रदान गर्दै वर्तमान स्वरुपमा ल्याई पुर्‍याउन सहयोग गरिदिनु हुने समस्त मित्र वर्गलाई हार्दिक कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु र साथै शोधक्षेत्रका स्थानीय बासिन्दाहरु जसले मलाई शोधकार्यका लागि आवश्यक विविध जानकारी दिनुभई सहयोग गरिदिनु भएकोमा म उहाँहरुलाई पनि बिर्सन सक्दिन, साथै हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु । अन्त्यमा म यस शोधपत्रको मूल्याङ्कनका लागि त्रि.वि. समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग कीर्तिपुर समक्ष पेश गर्दछु ।

सीता ठकुल्ला
समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग
त्रि.वि. कीर्तिपुर

विषयसूची

पृष्ठ सङ्ख्या

अध्याय- एक : परिचय **१-८**

१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि १

१.१.१ वन व्यवस्थापनमा महिला सहभागिता २

१.१.२ वन विकासमा महिला सहभागिताका प्रयासहरु ४

१.२ समस्याको कथन ५

१.३ अध्ययनको उद्देश्य ७

१.४ अध्ययनको औचित्य ७

१.५ अध्ययनको संगठन ७

अध्याय-दुई : साहित्य पुनरावलोकन **९-१०**

अध्याय-तिन : अनुसन्धान पद्धति **११-१४**

३.१ क्षेत्र छनोट ११

३.२ अनुसन्धान योजना १२

३.३ नमुना छनोट प्रक्रिया १२

३.४ तथ्याङ्कको प्रकृति र स्रोतहरु १२

३.४.१ प्राथमिक स्रोत १२

३.४.२ द्वितीय स्रोत १३

३.५ तथ्याङ्क संकलन विधि १३

३.५.१ अन्तरवार्ता १३

३.५.२ सहभागी निरीक्षण विधि १३

३.५.३ सामुहिक छलफल १४

३.५.४ मुख्य सूचनादातासित अन्तरवार्ता १४

३.६ तथ्याङ्कको विश्लेषण र प्रस्तुतीकरण १४

३.७ अध्ययनका सीमाहरु १४

अध्याय- चार :अध्ययन क्षेत्रको सामान्य परिचय **१५-२७**

४.१ भौगोलिक स्थिति १५

४.२ हावापानी र जमीनको बाँडफाँड १५

४.३ जनसंख्याको अवस्था १५

४.४ वन जंगलको स्थिति १६

४.५ सामुदायिक वन १६

४.६ जनकल्याण सामुदायिक वन र उपभोक्ता समूहको परिचय १७

४.६.१ पृष्ठभूमि १७

४.६.२ वनको प्रकार र पाइने बोट विरुवाका प्रजातिहरु १८

४.६.३ वन व्यवस्थापन तरिका १८

४.६.४ सामुदायिक वन व्यवस्थापनका उद्देश्यहरु १९

४.६.५ वन संरक्षणको तरिका २०

४.६.६ वन पैदावारको सदुपयोग तथा विक्री वितरण २२

४.६.७ दण्ड जरिवाना तथा सजाय सम्बन्धी विवरण २३

४.६.८ वन्यजन्तुको संरक्षण सम्बन्धी व्यवस्था २४

४.६.९ पुरस्कारको व्यवस्था २४

४.६.१०उपभोक्ता समूह सम्बन्धी व्यवस्था २५

४.६.११ उपभोक्ता समिति गठन प्रक्रिया २५

अध्याय- पाँच : तथ्यांकको विश्लेषण एवं प्रस्तुतीकरण **२८-४२**

५.१ अध्ययन क्षेत्रको परिचय २८

५.१.१ समितिमा महिला सहभागिता संख्या २८

५.१.२ वैवाहिक स्थिति ३०

५.१.३ धर्मको आधारमा सहभागिता ३०

५.१.४ शैक्षिक स्थिति ३१

५.१.५ पेशाको आधारमा वर्गीकरण ३२

५.१.६ उमेरको आधारमा वर्गीकरण ३२

५.१.६ जग्गा/जमिनको आकारका आधारमा वर्गीकरण ३३

५.१.७गाईवस्तुको स्थिति ३४

५.२ वन व्यवस्थानपमा महिला सहभागिता ३४

५.३ महिला सहभागिता बढाउन गरिएका प्रयासहरु ३७

५.४ जिल्ला वन कार्यालयको भूमिका ३८

५.५ महिला सहभागितामा देखिएका समस्याहरु ३९

५.५.१ आत्मविश्वासमा कमी ४०

५.५.२ पुरुष वर्गको बाहुल्यता ४०

५.५.३ संस्थागत रुपमा समर्थनको कमी ४१

५.६ अन्य व्यवहारिक कठिनाइहरु ४१

५.६.१ समयको कमी/प्रतिकुल परिस्थिति ४१

५.६.२ लैंगिक असमानता ४१

अध्याय- छ : सारांश र निष्कर्ष ४३-५०

६.१ सारांश ४३

६.२ निष्कर्ष ४९

सन्दर्भ सामग्री

तालिका सूची

		पृष्ठ सङ्ख्या
तालिका नं. १ :	कैलाली जिल्लाको जनसंख्याको स्थिति	१६
तालिका नं. २ :	दाउर उपभोग स्थिति	१९
तालिका नं. ३:	वार्षिक कार्यक्रम विवरण	२०
तालिका नं. ४:	दण्ड/जरिवना व्यवस्था	२४
तालिका नं. ५ :	वैवाहिक स्थिति	३०
तालिका नं. ६ :	धर्मको आधारमा सहभागिता	३०
तालिका नं. ७:	शैक्षिक स्थिति	३१
तालिका नं. ८ :	पेशाको आधारमा वर्गीकरण	३२
तालिका नं. ९:	उमेरको आधारमा वर्गीकरण	३२
तालिका नं. १० :	जग्गा/जमिनको आकारका आधारमा वर्गीकरण	३३
तालिका नं. ११:	गाईवस्तुको स्थिति	३४
तालिका नं. १२ :	आ.व. ०६३/०६४ मा भएका वन व्यवस्थापन कार्य	३५
तालिका नं. १३ :	साधारण सभामा/बोलाएको कार्यक्रममा भाग लिने महिलाहरु	३६